

O NORMATIVNOJ PRAVOPISNOJ HIJERARHIJI

Artur Bagdasarov

vaki je službeni pravopis normativni, kodificirani priručnik. Svaki novi kodificirani priručnik sastavljen je na osnovi pojedinih norma koje imaju preporuku nadređene državne ustanove, u našem primjeru MZOS-a. Upravo na takav način postoji Institutov pravopis koji ima preporuku MZOS-a, ali njegova se ministarska preporuka tiče samo osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj i nije obvezatna za porabu u širokoj etnolingvokulturnoj zajednici. To znači da je školski pravopisni priručnik kodificiran samo za školu i nema službeni (osim osnovnih i srednjih škola) općeprihvaćen status na razini države. Takva je jezična situacija povezana i s nepostojanjem jezičnoga zakona u Hrvatskoj koji bi regulirao na državnoj razini, osim drugih zakonskih odredaba, osnovne kodificirane jezične priručnike u području ponajprije pravopisa, gramatike i rječnika.

U Predgovoru Institutovu pravopisu iz 2013. na stranici VIII. piše:

„NAČELOM NORMATIVNE HIJERARHIJE: Kako bismo razriješili dvostrukosti koje se pojavljuju u praksi i u hrvatskim pravopisima i sveli ih na najmanju mjeru, razradili smo sustav koji jedinicama koje se mogu pisati u dvama likovima određuje normativni status. Pri prosudbi normativnoga statusa vodili smo se četirima navedenim načelima. S obzirom na normativni status zapisa u pravopisnim pravilima razlikujemo preporučene inačice, dopuštene inačice i istovrijedne inačice. U osnovnome tekstu navedene su samo preporučene inačice i istovrijedne inačice, a dopuštene inačice navode se samo u napomenama.“

Uz gred budi rečeno da se tekst Predgovora Pravopisa u tiskanom izdanju razlikuje od mrežnoga izdanja Pravopisa pa bi bilo dobro imati, nakon provedenih korekturnih promjena koje su izazvale neke razlike, isti tekst Predgovora i u mrežnom izdanju i u tiskanom izdanju. Valja još dodati da se dopuštene inačice nalaze, ne samo u napomenama, nego i u pravopisnom rječniku između šiljastih zagrada (npr. pogreška <pogrješka>, str. 360.). Pretpostavljam da je navedeno povezano s tim da je u radnoj inačici Pravopisa nedostajao pravopisni rječnik, a nakon dodavanja pravopisnoga rječnika tiskanomu izdanju, u tekst Predgovora nije dopisano da se dopuštene inačice navode i u pravopisnom rječniku.

Ponajprije valja reći da u normi, a Pravopis pripada skupini kodificiranih priručnika barem na školskoj razini, ne postoji ili ne mora postojati kategorija ili pojam „preporučeni“ i „dopušteni“ jer se normativne prosudbe tiče obično jezičnih savjetnika. Jezični savjetnik i kodificirani pravopis nisu isto. U normativnim, kodificiranim priručnicima norma je obično ista ili katkada donosi dvostrukosti, ali normativno je ujednačena. Ne možemo osim toga za školu imati jednu („preporučenu“) normu, a u općoj porabi susretati i jednu, „preporučenu“ i drugu, „dopuštenu“.

Ispada da školarac živi u jednoj zemlji i ima jednu institucijsku naobrazbu, a svi ostali djelomice jednu, djelomice drugu. Autori Institutova pravopisa pojašnjavaju svoju zamisao o načelu normativne hijerarhije tako da uz pomoć izradbe normativnoga statusa različitih inačica žele ili namjeravaju „razriješiti dvostrukosti koje se pojavljuju u praksi i u hrvatskim pravopisima i svesti ih na najmanju mjeru“. Smanjuju li se doista dvostrukosti uvođenjem u normativni pravopisni priručnik „preporučenih, dopuštenih i istovrijednih inačica“ i rješavaju li se pojedina prijeporna pitanja u pravopisima? Prema Institutovu pravopisu možemo rabiti: *podatci* i *podaci*, *sudci* i *suci*, *pogreška* i *pogrješka*, *bregovi* i *brjegovi*, *Kijiv* i *Kijev* (i druga ukrajinska imena), *neću* i *ne ću*, *uinat* i *u inat*, *Denisjev* i *Denisov*, *Marijev* i *Marijov* i mnogo drugoga. Ako je školarcu i jedno i drugo istodobno „preporučeno“ i „dopušteno“, onda pak što je dopušteno, to nije zabranjeno. Ako nije zabranjeno, tada npr. pisanje *ne ću*, *krjepost*, *podaci* nisu pogrješke. Što je dopušteno nije zabranjeno, a što nije zabranjeno u pisanju, pripada ipak normi. Iz svega toga slijedi da su „preporučene“ i „dopuštene“ inačice u stvarnosti istovrijednice i ne valja im dodatno stvarati normativni status, a ako se pak takav status stvara, tada je točno valjalo odrediti što je za pravopis norma, a što su normativne dvostrukosti. Ne može školarac u školi slušati nastavnike i pisati na jedan način prema preporuci pravopisa, a izvan škole, primjerice, čitajući knjige, novine i sl. vidjeti i jednu i drugu porabu navedenih inačica. Kako učeniku objasniti: „Odrasli to mogu činiti, a ti si još mlad pa moraš slušati što ti učiteljica kaže.“ To zapravo zbunjuje učenika i udaljuje ga od stvarnosti jer u školi sluša jedno, a u svakidašnjici susreće drugo. Osim toga, zar je djeci u školama metodološki primjereno navoditi inačice koje su jedni pravopisno „preporučili“, a drugi „dopustili“ ili „zabranili“?

Preporučene inačice autori predlažu rabiti „u školi i općoj porabi“, a dopuštene, prema normativnim načelima, „nemaju normativnu prednost“, ali ih ipak ne „zanemaruju zbog tradicije ili čestoće uporabe“. Pravopis ima samo službenu preporuku za školu, a preporuku za opću porabu nema i nije jasno tko će i kako odrediti porabu preporučenih inačica u općoj porabi. Primjerice, u administrativnom stilu i sada se rabe većinom riječi tipa *podaci* i *zadaci*, a u znanstvenom i publicističkom stilu susrećemo porabu i *neće* i *ne će*. Dakako, inačice se razlikuju svojom porabnom čestoćom u različitim stilovima i ovise o pojedinim izdavačima i autorima, a ne o pravopisnoj preporuci bilo kojega pravopisa. U pogledu dopuštenih inačica, možemo li im davati ili ne davati normativnu prednost ako se one, zajedno s preporučenim inačicama, ravnopravno rabe u književnom (standardnom) jeziku kao norme, a tako su ih prije rabili u svojim znanstvenim tekstovima i priručnicima i sami autori Institutova pravopisa? Ako jedna i druga inačica pripadaju normi, tada je riječ o odabiru norme samih autora pravopisa, a ne o normativnoj prednosti jedne pred drugom.

Tijekom sastavljanja Institutova pravopisa Društvo profesora hrvatskoga jezika izrazilo je mišljenje da valja ukinuti koncepciju normativnoga stvaranja preporu-

čenih, dopuštenih i istovrijednih inačica jer će one „ubuduće voditi ideologijskim rasprama, a njima svakako nije mjesto u institucionalnoj naobrazbi.“ (v. Mišljenje o Hrvatskomu pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Društvo profesora hrvatskoga jezika, <http://pravopis.hr/uploads/pdf/9ae9415f8466370.pdf>).

Anita Peti-Stantić i Ketih Langston u knjizi „Hrvatsko jezično pitanje: Identitet i ideologija“ (Zagreb: Srednja Europa, 2013.) o dvostrukostima u pojedinim pravilima pišu: „... u novom se institutskom pravopisu predlažu pravila koja su zapravo posve u skladu s Matičinim pravopisom iz 2007., s tom razlikom da se u institutskom pravopisu, vjerojatno kao ustupak akademikima, mjestimično dopuštaju dvojnosti. U nekim su slučajevima rješenja u tom pravopisu relativno nedosljedna...“ (str. 201. – 202.). U drugim je pravopisima normativni status pojedinih inačica bio jasnije i preciznije izložen.

Zanimljivo je da na mrežnoj stranici IHJJ-a i sada postoji tvrdnja (u tiskanom izdanju Pravopisa ta je rečenica izbrisana): „Pošli smo od stajališta da pravopisne dvostrukosti nisu poželjne jer destabiliziraju pravopisnu normu.“ (<http://pravopis.hr/predgovor/>). Dvostrukosti doista nisu ‘poželjnice’ u normi, ali nije hrvatski jezik jedini jezik u kojem se neke riječi ili izričaji mogu zapisati na dva načina i one ne stvaraju većih teškoća u pisanoj komunikaciji, a osim toga ukinuto Vijeće za normu već je odredilo njihov normativni status. Slično je mišljenje izrazila Nataša Bašić u Jeziku:

„Ako u ovom trenutku nema jedinstvenoga odgovora na pitanje što je za razvitak pisanoga oblika hrvatskoga jezika bolje, onda se ne mogu očekivati ni jednoznačna pravopisna rješenja, što znači da moraju ili ostati pravopisne dvostrukosti ili biti izabrani oni oblici koji u sustavu imaju odlike jačih članova. Vijeće je prednost dalo oblicima koji jačaju sustav, ali nisu zabranjeni ni supostojeći oblici. Pri tom valja istaknuti da postojanje dvostrukosti u pravopisu nije poželjno rješenje, napose u školskom sustavu, ali ono ne mora značiti i zbrku. Dapače, metodički i prikladnim postupkom dvostrukosti valja interpretirati kao naravnu odliku hrvatske jezičnopravopisne povijesti, a ne njezin nedostatak. Dvostrukosti ne treba progoniti, a pogotovu je nedopustivo stupnjevati njihovu normativnu „podobnost“ ili ih čak ideološki vezivati uz određene društvene skupine.“ (U povodu objave Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Znanstveni pravopis i javna rasprava, Jezik, god. 61., br. 4. – 5., Zagreb, 2014., str. 184. – 185.).

Institutov je pravopis umjesto smanjivanja pravopisnih inačica ili, kako piše u predgovoru, u „nastojanju svesti dvostrukosti na najmanju mjeru“, napravio upravo suprotno – povećao je pravopisne inačice uvođenjem „preporučениh“ i „dopuštenih“ pravopisnih inačica. Nejasan, nerazgovijetan i nedosljedan kriterij u određivanju normativnoga statusa pojedinih inačica u književnom (standardnom) jeziku prigodom izradbe normativne hijerarhije doista može izazvati destabilizaciju bilo kojih norma.

Pravopis je normativni priručnik, a ne jezični savjetnik u kojem se daje prosudba što je preporučljivo, a što je dopušteno. Ako pravopisac ili normativac trenutačno ne može naći konačno normativno rješenje u kodificiranju pojedinih inačica, on ih

priznaje za istovrijednice. Normativni priručnik propisuje normu, a ne opisuje što je preporučeno, a što dopušteno, prihvatljivo, poželjno ili nepoželjno.

Sažetak

Artur Bagdasarov, Moskva
UDK 811.163.42'35, stručni rad
primljen 6. rujna 2016., prihvaćen za tisak 21. rujna 2016.

On Normative Orthographic Hierarchy

The paper discusses normative hierarchy in Croatian spelling dictionaries. Recommended spellings, permitted spellings, and equivalent versions with dual spellings are compared as theoretical and practical issues.

PO ČEM SE RAZLIKUJE NAJNOVIJI HRVATSKO-MAĐARSKI RJEČNIK OD PRETHODNIH

Ernest Barić

Kako bismo odgovorili na ovo, u naslovu postavljeno pitanje, valja navesti o kojem je to najnovijem rječniku riječ i s kojim ga prethodnim rječnicima uspoređujemo s namjerom da pokažemo u čem se oni razlikuju. Najnoviji hrvatsko-mađarski rječnik (Horvát-magyar szótár) srednjega je formata, tiskan je u izdavačkoj kući Croatica u Budimpešti, obaseže 727 stranica, autori su Janja Prodan i Ernest Barić. Predstavljen je u sjedištu izdavačke kuće 31. svibnja 2016., a 12. listopada i na XI. Međunarodnoj slavističkoj konferenciji u Szombathelyu u Mađarskoj.

U vezi pak s pitanjem koji su mu hrvatsko-mađarski rječnici prethodili, a s kojima ga želimo usporediti, evo triju kraćih napomena.

Prvo. Budući da su mađarsko-hrvatski i hrvatsko-mađarski rječnici Mavra Špicera i Ede Margalića objavljeni prije stotinu i više godina, Špicerov 1893. (Spicer Mór Magyar – horvát és Horvát-magyar szótár), a Margalićev 1898. (Margalits Ede Horvát-magyar és Magyar – horvát zsebszótár), preveliki vremenski odmak razlogom je zbog čega, inače u svoje vrijeme istaknuta djela, neće biti predmetom poredbene analize.

Drugo. Također se neće razmatrati ni srpskohrvatsko-mađarski rječnik Lászla Hadrovicsa, tiskan u Budimpešti 1957. (Hadrovics László Szerbhorvát-magyar szótár), kao ni 10 godina kasnije, 1967. objavljeni srpskohrvatsko-mađarski priručni rječnik autorskoga dvojca Eleméra Levasicsa i Magde Suránji (Levasics Elemér-Surányi Magda Szerbhorvát-magyar kéziszótár), a jednako tako ni trosvezačni Srp-